

УДК 316.61

doi: 10.15330/ps.6.1.139-149

Ольга ЛазоркоСхідноєвропейський національний університет імені Лесі Українки
lazorko.olga@gmail.com**ПРОФЕСІЙНА БЕЗПЕКА ОСОБИСТОСТІ:
КАТЕГОРІАЛЬНО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ СТАТУС ФЕНОМЕНУ**

У статті представлено понятійні суперечності інтерпретації феномену професійної безпеки особистості та окреслення суб'єктного, системного та синергетичного підходів до його психологічного моделювання. Запропоновано структурно-ієрархічну модель професійної безпеки особистості, у якій виокремлено основні структурні та функціональні характеристики досліджуваного феномену як інтегративної синергетичної системи. Конкретизовано концептуальні позиції та принципи побудови структурно-ієрархічної моделі професійної безпеки особистості. Зазначено центральні суб'єктні, змістові та якісні характеристики особистості фахівця, які відповідають інтерпретаційному змісту суб'єктного, системного та синергетичного підходів. У структурі суб'єктно-особистісних характеристик виокремлено такі підструктури, як спрямованість особистості, проєкції життєвого шляху, здібності, темперамент і характер; психічні процеси і стани та досвід суб'єкта. Соціально-особистісні характеристики фахівця визначаються такими параметрами, як сфера функціонування працівника, вікові особливості професійної періодизації та умови праці фахівця. Інтегративні характеристики професійної безпеки особистості є результатом поєднання суб'єктивно-особистісних та соціально-особистісних властивостей, які логічно вміщуються у простір диференціації якостей людини за параметрами стабільності-мінливості та унікальності-типовості. Перелік обрання психологічних параметрів конкретизує варіанти визначення професійної безпеки особистості як типово-мінливої, типово-стабільної, унікально-мінливої та унікально-стабільної якості особистості. Багатогранність феномену професійної безпеки особистості підтверджена фактом наявності субстрактної і параметричної складності та динамічної неоднорідності станів і етапів його функціонування.

Ключові слова: професійна безпека особистості, суб'єктний підхід, системний підхід, синергетичний підхід, структурно-ієрархічна модель професійної безпеки особистості.

Постановка наукової проблеми та її значення. Сучасна психологічна наука переживає термінологічні та методологічні труднощі, адже загалом немає такого психологічного поняття, категорії або принципу, в трактуванні якого були б відсутніми суперечності. Це ж стосується й такого психологічного феномену, як професійна безпека особистості, який став досить популярним як у галузі професійної психології, так і в психології особистості. Поділяємо думку С. Рубінштейна, що "вся психологія людини ... є психологією особистості, питання полягає лише в тому, які саме психічні властивості є власне "особистісними", а які з динаміки різноманітних психічних процесів і актів діяльності виділяються і закріплюються у відносно стійкі психічні властивості особистості та визначають її психологічне обличчя" [4]. Тому необхідно визначити категоріально-методологічний статус феномену професійної безпеки

особистості в системі психологічного знання з метою моделювання його психологічного змісту.

Аналіз останніх досліджень з цієї проблеми. Результати аналізу основних теоретичних уявлень і емпіричних даних щодо особливостей вивчення професійної безпеки особистості у вітчизняній та зарубіжній психології показують суттєві напрацювання у цій сфері, як-от: вивчення особливостей життєвого та професійного розвитку особистості в межах онтогенетичних досліджень проблем життєвої самореалізації (К. Абульханова-Славська, Ж. Вірна, О. Лактіонов, В. Татенко, Т. Титаренко та ін.) та професійного самовизначення особистості як складової життєвого розвитку особистості (Є. Головаха, І. Кон, І. Маноха, О. Старовойтенко та ін.); знаходження психологічних детермінант професійного становлення особистості в контексті вивчення мотиваційно-адаптаційного змісту професійної діяльності (Є. Ільїн, В. Бодров, Г. Нікіфоров, В. Рибалка, В. Шадріков та ін.), розвитку і трансформації структури професійної діяльності (М. Пейсахов, М. Пряжников, В. Семіченко, Б. Сосновський та ін.). В той же час низка аспектів цієї проблеми потребує додаткового вивчення, зокрема у новому форматі інтерпретації динамічно-цілісного конструкту професійної безпеки особистості.

Метою запропонованої статті є представлення понятійних суперечностей інтерпретації феномену професійної безпеки особистості та окреслення науково-методологічних підходів до його психологічного моделювання.

Виклад основного матеріалу. Теоретичний огляд проблеми варто розпочати з центральних аспектів психології праці, де професійна безпека розглядається у розрізі формування адекватного мислення фахівця та цілісної системи знань, умінь і навичок, які є вкрай необхідними для прийняття обґрунтованих рішень на рівні індивіда, а саме це стосується підготовки конкретного працівника з урахуванням його особистісних особливостей до тривалого та гарантовано безпечного проведення робіт. Тому досить часто, коли йдеться про психологію безпеки, то говорять про формування культури безпеки та відповідного світогляду і свідомості, набуття моральних цінностей відносно безпеки, отримання необхідного комплексу знань, розвиток якостей особистості, які сприяли б підвищенню безпеки. Така конкретна належність професійної безпеки до реальної людини робить її особливо значущою і принциповою, адже презентація методологічних схем і акцентів наукового аналізу починає трансформуватися з діяльності на особистість як конкретного носія діяльності.

Так, найчастіше проблемою безпеки займається галузь психології безпеки професійної діяльності, де розглядаються питання формування правильної соціальної позиції, мотивації на безпечно проведення робіт, мотивації розумної поведінки в усіх сферах життєдіяльності (у побуті, на

виробництві, під час відпочинку тощо), отримання необхідного комплексу знань для забезпечення індивідуальної та колективної безпеки.

Відразу зазначимо, що предметом досліджень цієї галузі є: психічні процеси, які породжуються діяльністю та впливають на її безпеку; психічні стані людини, які відображаються на безпеці її діяльності; властивості особистості, що відображаються на безпеці діяльності. Психологія безпеки праці спрямовує зусилля на активізацію духовних складових особистості працюючої людини, на створення мотиву до високого професіоналізму, продуктивної принципності як гаранта життя інших та відповідальності за свої дії як стилю життя.

Слід додати, що професійний розвиток часто супроводжується періодами кризи, дезадаптації, стагнації, регресу, професійно небажаних новоутворень і навіть професійної деградації. Зазвичай це призводить до міжособистісних конфліктів, емоційного вигорання та інших особистісних деформацій, а також професійних деструкцій. З огляду на зміст професій і специфіку професійної реалізації, сповненої різноманітних факторів небезпеки, можна констатувати, що дослідницька практика психології невід'ємна від соціальної складової, суспільних потреб, пов'язаних з розв'язанням завдань навчання, виховання, відбору кадрів, які використовуються в матеріальному і духовному виробництві та стимулюванні діяльності особистості та колективу.

Але все ж таки центральною фігурою в психології професійної безпеки є людина, яка не тільки "фокус" соціальної системи і біологічна істота. Вона являє собою рухливу, здатну до самоуправління і цілісну систему, в якій органічно поєднані за своєю суттю всі закономірності – механічні, фізіологічні, хімічні, біологічні, соціальні, енергетичні, інформаційні тощо. Будь-яка людина не народжується, а стає суб'єктом в процесі своєї діяльності, спілкування та інших видів діяльності. На нашу думку, розробка і реалізація принципу суб'єктності є особливо важливим для методологічного та практичного психологічного дослідження, позаяк методологія починає визначати набір методів і процедур. З цього приводу варто згадати майже тривіальне положення С. Рубінштейна про те, що особистість проявляється і формується в діяльності, але при цьому майже зовсім не забезпечує адекватної психологічної інтерпретації питань, які виникають при аналізі конкретної особистості в конкретній професійній діяльності. Ідентичну аналогію можна провести і в обґрунтованій методологічній тріаді О. Леонтьєва "діяльність – свідомість – особистість", яка на практиці психологічних досліджень зазвичай трансформується у фактичне ототожнення названих ланок через їх механічне розташування. Так, діяльність, яка відірвана від свого реального носія, стає певним універсальним абстрактом, особистість майже розчиняється у соціумі, а свідомість деперсоналізується. Справжньої діалектичної єдності усіх цих ланок тріади у їх зв'язках і взаємопереходах, фактично, немає, і тому дійсно науковцю завжди легше описати окремо як професійну діяльність, так і

особистість фахівця, ніж виявити ту реальну психологічну цілісність на рівні конкретного носія – суб'єкта.

Тому, окреслюючи науково-методологічні підходи до психологічного моделювання професійної безпеки особистості, будемо дотримуватися суб'єктного підходу, в якому закладена якість "носія", яка з часів Аристотеля покликана виділяти реальну, конкретну представленість людини. Таким чином, реалізація суб'єктного підходу до психологічного моделювання професійної безпеки особистості передбачає:

– системний аналіз психологічної структури і змісту професійної діяльності з метою виявлення її реальної специфіки; при цьому діяльність слід розглядати не на звичному філософському пояснювальному рівні, а саме як предмет практичного дослідження, тобто на рівні конкретно-психологічному; з методологічної і методичної точок зору такий підхід до аналізу діяльності часто призводить до психологізації і деперсоналізації [1]; єдиним носієм та виконавцем конкретної діяльності є жива людина в її обов'язковій взаємодії з іншими людьми, що дає змогу розглядати її не тільки в суб'єкт-об'єктних, але і в суб'єкт-суб'єктних відносинах і спілкуванні (прямих і опосередкованих, відкритих і прихованих, в структурі макро- і мікросоціальних спільнот тощо);

– паралельний і сумісний із попереднім напрямком наукового аналізу вияв специфічних особливостей конкретного суб'єкта професійної діяльності, які розглядаються комплексно і системно, тобто за всіма параметрами психологічної структури людини (підструктурами, блоками і якостями); при цьому постає неоднозначно вирішувана задача щодо фахівців професій типу "людина-людина", адже досить часто важко з'ясувати, які якості є загальнолюдськими, а які специфічно професійними, типовими чи індивідуальними; тому варто використовувати адекватно працюючу модель виокремлення професійно важливих якостей – базових і вторинних, відносно стабільних і варіабельних, загальних і часткових, інваріантних і предметно спрямованих, вихідних і компенсаторних тощо;

– центральним блоком суб'єктного підходу повинно бути цілеспрямоване врахування, відстеження і специфічний аналіз діалектики реальних зв'язків діяльнісних і особистісних психологічних феноменів і утворень у їх взаємопереходах, зв'язках і можливих суперечностях; це не механічне ототожнення або протиставлення зовнішнього і внутрішнього, поведінкового і психологічного, об'єктивного і суб'єктивного, а систематичне дослідження їх генезису і взаємопереходів, психологічної представленості і вираження у конкретного суб'єкта.

Так, у сучасній професійній психології можна зустріти багато напрацювань, присвячених опису специфіки особистості і діяльності фахівця, але психологічно цілісні концепції перебувають на стадії активного опрацювання, до яких з усією впевненістю можна віднести й концепцію професійної безпеки особистості, основна задача якої полягає у психологічному впорядкуванні і систематизації проблеми з позицій реально людського, тобто суб'єктного підходу.

Таким чином, є вагомими підстави для розробки *концептуальної структурно-ієрархічної моделі професійної безпеки особистості*, при створенні якої видається особливо важливим включення в її розробку положення щодо єдності структури та функцій. Функціональні якості пов'язані з матеріально-структурними і невід'ємні від системних. Функцію важко зрозуміти у відриві від системи, в якій існує і розвивається носій цієї функції. Функції завжди відносять до систем, в які включений носій цих функцій, і реалізується в них (функцій, "адресованих в нікуди, не існує") [3, с. 61].

В основу концептуальної структурно-ієрархічної моделі професійної безпеки особистості покладено такі принципи: 1 – особистість фахівця як цілісне утворення включає в себе велику кількість взаємопов'язаних характеристик і елементів; 2 – ієрархічність упорядкування цих компонентів залежить від рівня представленості в них біологічних та соціальних ознак; 3 – в ході професіоналізації особистість набуває особливі якості і риси, які полегшують виконання професійної діяльності і призводять до вироблення оптимальних способів і прийомів її здійснення.

В подальших роздумах будемо враховувати психологічний аспект, який вміщує такі позиції: 1 – людина та її психіка розглядаються психологами як інтегративний об'єкт в цілісності унікальних характеристик людини, у різноманітності її зв'язків з оточуючим світом, що підкреслює необхідність комплексного вивчення людини; 2 – в людині поєднуються дві системи – система особистості та система організму.

Враховуючи позиції психологів, можна назвати певні рівні специфічних вимірювань психіки людини як системи психічної реальності: організмичні виміри та особистісні виміри або природно-організмичні та особистісно-соціальні, виходячи з того, що організм і особистість виступають як природна і соціальна детермінанти поведінки людини [2]. Загалом у межах сучасного науково-філософського бачення Світу та уявлень про людину, феномен її професійної безпеки слід розглядати як цілісний соціокультурний феномен, який існує одночасно на психоемоційному та світоглядному рівнях буття, у єдності та взаємозв'язку здоров'я особистості, сім'ї, організації, держави і планети, а здоров'я – як всезагальну філософсько-культурологічну характеристику.

Конструюючи *структурно-ієрархічну модель професійної безпеки особистості*, ми виходили з того, що професійна безпека особистості реалізується в двох аспектах: внутрішньому – через систему узгодження модальностей людини як цілісності і як її зовнішньої взаємодії зі світом. Цей факт дуже добре пояснює положення, що професійна безпека особистості перебуває під впливом суб'єктно-особистісних та соціально-психологічних факторів. Точна ідентифікація явища у більшій системі полягає у розкритті механізмів цілісності складного об'єкта в єдиному теоретичному конструкті. У такому контексті ключову роль відіграють способи породження психічних утворень, закономірності їх трансформацій і часткових перебудов, співвідношення актуального і потенціального в психічному розвитку тощо.

Сучасні розробки і особливості використання принципу системності в психології зумовлені появою такої його неklasичної форми, як синергетичний підхід, де основна увага дослідників спрямована на процеси самоорганізації і саморозвитку систем. Синергетична модель пізнання втілює усі ідеали суб'єкт-суб'єктної взаємодії та раціоналізації професійної самореалізації особистості. Синергетика зосереджується на дослідженні систем у межах їх нестійких хаотичних станів і вивченні здатності до самоорганізації. Особливістю відкритих систем є їх ускладнення в процесі самоорганізації та незворотність їх розвитку всередині системи. Самореалізація передбачає збалансований і гармонійний розвиток різних аспектів особистості шляхом докладання адекватних зусиль, які спрямовані на розкриття генетичних, індивідних і особистісних потенціалів. У найзагальнішому вигляді самореалізація як процес реалізації себе – це здійснення самого себе в житті, пошук і утвердження свого особливого шляху в цьому світі, своїх цінностей і сенсу існування кожної миті. Самореалізація досягається тільки тоді, коли у людини є сильний спонукальний мотив особистісного зростання.

При побудові теоретичної моделі нами виведено такі центральні конструкти розуміння професійної безпеки особистості: професійна безпека особистості не тільки зумовлює ефективність розвитку професійної діяльності, але й сама є результатом розвитку особистості; професійна безпека особистості реалізується в різноманітних формах і за своєю суттю є потенційно варіативним феноменом; професійна безпека – системне утворення, що піддається регулюванню і вміщує низку взаємопов'язаних структурно-функціональних компонентів, що є інтегративною властивістю цілого.

Успішне функціонування фахівця, яке забезпечує його професійну безпеку, вміщує три вектори, які спрямовані на забезпечення безпеки стосовно себе, безпеки стосовно інших і навколишньої дійсності та соціально-психологічної компетентності в галузі безпеки. Такий тривекторний підхід пояснює, з одного боку, здатність особистості зберігати стійкість (стабільність) до певних параметрів середовища та психотравмуючих впливів, опірність деструктивним внутрішнім і зовнішнім впливам, а з другого боку, проявляти емоційну експресивність, інтелектуальну, поведінкову варіативність, які визначають оптимальну позицію суб'єкта в даних умовах середовища.

Оскільки структура особистості фахівця є функціональним утворенням, то це передбачає в її прояв в реальному функціонуванні, в реальній взаємодії з середовищем, зразки якого формуються в ході онтогенезу і набувають форми диспозицій (установок), які визначають сприйняття характерних ситуацій, осіб та речей. При більш детальному розгляді кожна з таких диспозицій являє собою складне поєднання різноманітних аксіологічних функцій і фундаментальних потреб індивіда. Сукупність таких головних диспозицій, унікально між собою пов'язаних,

складає рефлексивне "Я" як певне ставлення до об'єктивного світу, де інтегруючим ядром є смисл життя.

Узагальнення опрацьованого матеріалу відображено в авторській структурно-ієрархічній моделі професійної безпеки особистості (Рис.1).

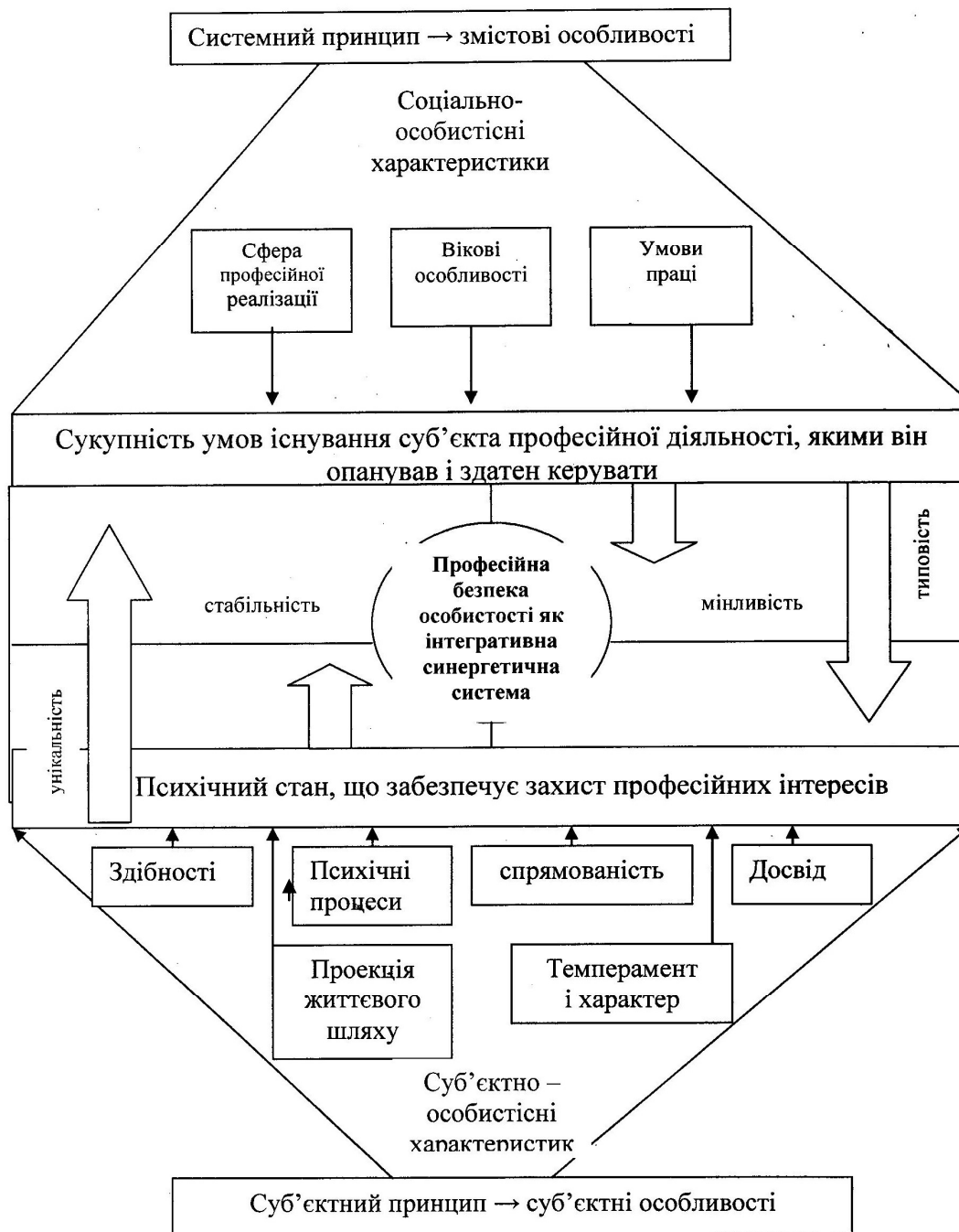

Рис. 1. Структурно-ієрархічна модель професійної безпеки особистості

Передусім, підкреслюючи суб'єктний, системний і синергетичний підходи у вивченні професійної безпеки особистості, нами не розглядалися

біо-органічні і біо-соціальні зв'язки і відношення людини, але в той же час вони не є другорядними у моделюванні і описі досліджуваного феномену.

У запропонованій моделі вихідними є суб'єктні, змістові та якісні характеристики особистості фахівця, які відповідають інтерпретаційному змісту суб'єктного, системного і синергетичного підходів: суб'єктний принцип → визначає суб'єктні особливості, які виражені у суб'єктно-особистісних характеристиках; системний принцип → змістові особливості, які виражені у соціально-особистісних характеристиках, а синергетичний принцип → якісні особливості, які є інтегративною ознакою професійної безпеки особистості.

Перед тим, як охарактеризувати структурні компоненти моделі професійної безпеки особистості, зазначимо, що її структуризація – це не опис її морфології, а більше тенденційні факти до дослідження реальних, суб'єктних відношень між виокремленими підструктурами при апріорній мінливості кожної з них, що фактично дає можливість говорити про динамічність запропонованої моделі. Також щодо характеристики ієрархічності (цілісності) моделі, то тут йдеться про внутрішню єдність, але не тотожність, відносну незалежність, але не протиставлення модельованого феномену професійної безпеки особистості від зовнішньої діяльності, соціуму і спілкування.

У структурі суб'єктно-особистісних характеристик виділено шість підструктур: 1 – *спрямованість особистості* (підпорядкована система цілей і завдань людини, що стосуються часу і обставин життя і професійної діяльності; реальні інтереси і захоплення людини у їх зв'язках, цілісних поєднаннях і ймовірних протиріччях; система потреб і мотивів у їх стійкій особистісній ієрархії; тип і рівень сформованості спрямованості, мотиваційна готовність до професійної діяльності, підпорядкована система особистісних смислів; система світоглядних позицій людини (установки, тенденції, переконання, принципи, ціннісні орієнтації тощо); 2 – *проекції життєвого шляху людини або її самосвідомість* (самопізнання і рефлексія; самоствавлення, самооцінка і рівень домагань; самоуправління, самоконтроль і саморегуляція; самоствердження, воля; самоосвіта і саморозвиток, самовдосконалення; усвідомлення свого життєвого шляху в часі, етапи і рівні (підйоми і спади) соціальної адаптації; загальна логіка, поворотні події, суперечності, перспективи внутрішньої історії); 3 – *здібності* (швидкість, легкість та міцність засвоєння професійних знань; швидкість та легкість досягнень високої ефективності професійної діяльності; особистісний набір (ієрархія) здібностей і талантів, рівень їх розвитку і реалізації в житті і діяльності суб'єкта); 4 – *темперамент і характер* (прояви темпераменту у предметній і соціальній активності (ергічності), пластичності, мовленнєвому темпі, емоційності, показниках нейротизму і психотизму; характерологічні прояви у ставленні до суспільства, світу загалом, природи, тварин, праці, людей та прийняття зв'язків прав і обов'язків людини та можливі акцентуації характеру); 5 – *психічні процеси і стани* (розвинутість і специфіка пізнавальної сфери особистості у прояві властивостей перцепції, уваги, пам'яті, мислення, уяви і творчості, сформованості мовленнєвої діяльності, загальної оцінки інтелекту і прогнозу його динаміки; розвинутість і особливості емоційних процесів і станів (особливості

експресії емоцій, їх усвідомленості і керованості, домінуючі емоційні стани і настрої, їх зумовленість і рівень впливу на професійну діяльність, стійкість у стресових ситуаціях, схильність до емотивних реакцій і афективних виходів у поведінці, сила і якість емоційного впливу на оточуючих, рівень нервово-психічної напруженості суб'єкта і діяльності, співвідношення зовнішніх і внутрішніх емоціогенних факторів); 6 – *досвід суб'єкта* (рівень загальної і професійної культури, інтелігентність і професіоналізм; якість професійних знань (поняттєвість, концептуальність, рівень засвоєння; усвідомленість, міцність; практична дієвість; гнучкість і рівень оновлення); комплексна ефективність професійної діяльності (рівень сформованості і гнучкості необхідних навичок і вмінь, особливо творчих; рівень їх узагальненості, осмисленості і варіативності; вміння формулювати і вирішувати інваріантні і комплексні професійні і життєві завдання; вміння виділяти, систематизувати і передбачати прорахунки і помилки в професійній діяльності і житті та можливості їх мінімізації і попередження; усвідомлення напружених, конфліктних і екстремальних моментів професійної діяльності і вміння їх регулювати; сформованість професійно важливих якостей; загальний рівень професійної майстерності, можливості та шляхи її досягнення); можливості засвоєння нових знань і умінь, зміни змісту і форми (технології) професійної діяльності з метою її принципового удосконалення та уміння інтенсивної та результативної роботи із самоосвіти і самовдосконалення; система звичок та їх вплив на ефективність професійної діяльності та стереотипність професійної поведінки суб'єкта.

У структурі соціально-особистісних характеристик виділено три підструктури: 1 – сфера функціонування фахівця (сфера вибору професії, яка вміщує визначення рівня кваліфікації, обсягу та рівня професійної підготовки та вибір конкретної спеціальності; сфера професійного навчання, яка передбачає поглиблене ознайомлення з науковими основами й технологіями обраного виду професійної діяльності, прищеплення спеціальних практичних знань і навичок, формування психологічних і моральних якостей особистості та використання отриманих знань у процесі професійної діяльності; сфера професійної адаптації, де відбувається розгорнутий у часі процес первинної адаптації, стабілізації і дезадаптації у ході реалізації фахівцем професійних функцій, який виражається у послідовності, тривалості і стійкості пристосування до професійних умов при зміні вимог до роботи, що зумовлені об'єктивними і суб'єктивними факторами професійного середовища; сфера власне професійної реалізації як визначення в конкретних трудових функціях і операціях спеціальності і професії; сфера професійної переорієнтації як процесу переходу особистості від однієї професії до іншої, що передбачає освоєння нового виду діяльності чи здобуття нової фахової спеціальності (кваліфікації) із наступним працевлаштуванням); 2 – вікові особливості, пов'язані з професійною періодизацією особистості, де класично виокремлюють стадії опанта, адепта, адаптанта, інтернала, майстра, авторитета і наставника; 3 – умови праці, які класично диференціюють на "нормальні", що не порушують у людини звичні відносини із системою професійних вимог виконуваної діяльності, "складні", які визначають важкі, стресові, кризові умови діяльності і вимагають від фахівця надмірної зосередженості та

психоемоційної стійкості; та "особливі" (екстремальні, надекстремальні, субекстремальні), коли діяльність фахівця пов'язана з епізодичною, непостійною дією екстремальних факторів або високою усвідомленою ймовірністю їх появи, що призводить до появи негативних функціональних станів фахівця.

Виходячи із представленого змісту структурних компонентів суб'єктно-особистісних і соціально-особистісних характеристик професійної безпеки особистості, спостерігаємо, що на виході цієї системи з'являються інтегративні властивості, які вписуються у простір вимірюваних якостей людини, що поділяються на чотири квадранти, утвореними перетинанням двох осей як змінних параметрів: стабільність – мінливість та унікальність – типовість [1], які у кінцевому рахунку утворюють чотири варіанти визначення професійної безпеки особистості як-от: типово-мінлива, типово-стабільна, унікально-мінлива чи унікально-стабільна якість особистості. Усе залежить від обраного переліку необхідних психологічних параметрів, тобто достатнього набору якостей і властивостей суб'єктно-особистісних і соціально-особистісних характеристик особистості, які потрібно дослідити.

Системно-цілісний розгляд зазначених варіантів визначення професійної безпеки особистості дає усі підстави для інтерпретації цього психологічного феномену як інтегративної синергетичної системи, суть якої полягає у *субстрактній складності* структурних компонентів, підкомпонентів і рівнів організації; у *параметричній складності* властивостей виділених компонентів, інтегративних властивостей і функцій, зв'язків і відношень та у *динамічній неоднорідності* станів, стадій, етапів зовнішнього внутрішнього функціонування та наявності різноманітних перехідних процесів і станів. Внаслідок такої багатогранності феномену професійної безпеки особистості як інтегративної системи психічної реальності можна виснувати, що структурно-ієрархічні рівні її змісту і організації можуть бути предметом різноманітних наук. На користь сказаному можна навести реальні дослідження аспектів професійної безпеки особистості в таких галузях психології, як вікова, диференціальна, педагогічна, соціальна, інженерна, юридична, спеціальна, клінічна, військова психологія та психологія здоров'я, психотехніка, психопрофілактика, психологія праці, ергономіка, де розкриваються предметні особливості специфічного виміру досліджуваного феномену.

Висновки і перспективи. Запропонований теоретичний екскурс у розгляд поняттєвих суперечностей інтерпретації феномену професійної безпеки особистості, окреслення науково-методологічних підходів до його психологічного моделювання та презентація концептуальної структурно-ієрархічної моделі професійної безпеки особистості дозволяє дійти висновку, що професійна безпека особистості як інтегративна синергетична система з усіма її структурними, параметричними та динамічними складнощами є продуктом реального особистісно-професійного життя людини. Тому перспективами подальшого вивчення проблеми вважаємо кваліфіковану деталізацію складання емпіричних програм відповідно до змодельованої структурно-ієрархічної організації професійної безпеки особистості.

1. *Асмолов А. Г.* Личность как предмет психологического исследования / А. Г. Асмолов. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1984. – 104 с.
2. *Ершова-Бабенко И. В.* Методология исследования психики как синергетического объекта / И.В. Ершова-Бабенко. – Одесса : ОДЕКОМ, 1993. – 119 с.
3. *Ломов Б. Ф.* Методологические и теоретические проблемы / Б. Ф. Ломов. – М. : Наука, 1984. – 444 с.
4. *Рубинштейн С. Л.* Основы общей психологии / С. Л. Рубинштейн; 2-е изд. – СПб. : Питер, 2002. – 720 с.
5. *Юдин Е. Г.* Системный подход и принцип деятельности: методологические проблемы современной науки / Е. Г. Юдин. – М. : Наука, 1975. – 333 с.

REFERENCES

1. *Asmolv, A. G.* (1984). Lichnost kak predmet psihologicheskogo issledovaniya [Personality as a subject of psychological research] / A.G. Asmolv. – M. : Izd-vo Mosk. un-ta (rus).
2. *Ershova-Babenko, I. V.* (1993). Metodologiya issledovaniya psihiki kak sinergeticheskogo ob'ekta [The methodology of the study of the psyche as a synergistic object] / I.V. Ershova-Babenko. – Odessa : ODEKOM (rus).
3. *Lomov, B. F.* (1984). Metodologicheskie i teoreticheskie problemy psihologii [Methodological and theoretical problems of psychology] / B.F. Lomov. – M. : Nauka (rus).
4. *Rubinshteyn, S. L.* (2002). Osnovy obschey psihologii [Fundamentals of General Psychology] / S.L. Rubinshteyn ; 2-e izd. – SPb. : Piter (rus).
5. *Yudin, E. G.* (1975). Sistemnyiy podhod i printsip deyatelnosti : metodologicheskie problemyi sovremennoy nauki [The systems approach and the principle of activity: methodological problems of modern science] / E.G. Yudin. – M. : Nauka (rus).

Olha Lazorko

PROFESSIONAL SAFETY OF PERSONALITY: CATEGORICAL AND METHODOLOGICAL STATUS OF PHENOMENON

The conceptual contradictions of interpretation of phenomenon of professional safety of personality and delineation of subject, systematic and synergetic approach to its psychological modeling are presented. The structural and hierarchical model of professional safety of personality, which singled out the basic structural and functional characteristics of the phenomenon as an integrative synergy system.

Concretized conceptual positions and principles of structural and hierarchical model of professional safety of the personality. Shown subjective, content and quality characteristics of the individual specialist that match the content of interpretive subjectivity, systematic and synergetic approach. In the structure of subjective-personal characteristics of such sub-structures are marked as the orientation of the person, the way of life of the projection, the ability, temperament and character, mental processes and states, the experience of the subject. Social and personality expert determined parameters such as the functioning of the employee, the age characteristics of professional and working conditions periodization specialist. Integrative occupational safety characteristics of the individual are the result of combining subjective and personal, social and personal properties which are included in the logical space differentiating qualities of the person in the parameters of stability, variability and uniqueness, typicality. The list specifies the set of psychological parameters of versions for the professional security of the person as a typically-volatile, typically, a stable, unique-volatile and stable quality, unique personality. The many facets of the phenomenon of occupational safety of the person confirming the fact of having substraktnoy and parametric complexity and dynamic heterogeneity of states and stages of its operation.

Key words: *professional safety of personality, subject approach, systematic approach, synergetic approach, structural and hierarchical model of professional safety of personality.*